

Р.С. Притченко

ст. викладач

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА ЯК ОСНОВОПОЛОЖНИЙ ПРИНЦИП ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ

Вважається, що термін «правова держава» вперше сформульований німецьким вченим К. Велькером у 1813 р. Пізніше, в 1829 р. інший німецький вчений Р. Моль ввів поняття правової держави в політико-правовий обіг. Однак, погляди обох цих вчених сформувалися на підставі учення про державу І. Канта, який застосував поняття «правовий закон» і державу визначав як об'єднання багатьох людей, які підпорядковані правовим законам, а метою держави вважав панування ідеї права [1, с. 211-310]. Взагалі ідея правової держави, як юридична конструкція, вироблена наукою права в XVIII–XIX ст.ст. в період, коли формувався конституційний устрій європейських країн.

В новітній юридичній літературі правова держава визначається неоднозначно, з різними акцентами її суті. На думку одних авторів в правовій державі домінантним вважають верховенство закону, другі – державний суверенітет народу, треті – основні права людини, четверті – відносини влади та індивіда на основі права [2, с. 128]. Правова держава в багатьох нині діючих конституціях сучасних держав, в тому числі і Конституції України, проголошується як вектор розвитку даної держави.

Можна стверджувати, що принципи правової держави, то це вихідні, основоположні, орієнтовні начала, які впливають з її природи.

За великого розмаїття точок зору щодо існування тих чи інших принципів правової держави, всі науковці схиляються до того, що верховенство права є чи не найвизначнішим серед них.

Наразі, попри значні зусилля із забезпечення принципів верховенства права, верховенства Конституції, законності, пріоритету прав людини і громадянина, процес формування правової держави гальмується. Діє якийсь додатковий і значною мірою неврахований фактор, який не дозволяє реалізовувати класичні принципи правової держави, зокрема і верховенство права.

Поняття верховенства права є надзвичайно складним та багатогранним і воно може розглядатися в різних логіко-правових рівнях.

Ця категорія в сучасному світі є досить динамічною так як поєднує в собі наукову істину та моральні цінності добра та справедливості, ідеї правової теорії та практичний правовий досвід, право та здоровий глузд.

Дискутуючи з приводу кількісних показників принципів правової держави, можна стверджувати, що утвердження верховенства права можливо за умови, коли в суспільстві послідовно і неухильно втілюються в життя

умови, коли природні і невід'ємні права і свободи людини набувають вирішального значення у відносинах між людиною та державою, а їх забезпечення становить пріоритетний вектор функціонування державного апарату.

Складовими цього процесу видатний вітчизняний науковець М.І. Козюбра виділяє наступні вимоги [3, с. 157-173].

У державі діє принцип розподілу влади, який передбачає існування відносно самостійних і незалежних одна від одної гілок влади та встановлення між ними таких взаємовідносин, які унеможливають узурпацію всієї державної влади або більшої її частини в руках одного державного органу, а тим більше в руках однієї особи.

Обмежується прийняття рішень державними органами та посадовими особами на власний розсуд (обмеження дискреційних повноважень).

Визначається верховенство Конституції, одна з найхарактерніших рис якої полягає в орієнтації на невід'ємні, невідчужувані права людини як на правове першоджерело.

Нормативні приписи, встановлені державою, сформульовані так, що це дає людині реальну можливість передбачити правові наслідки своєї поведінки. Це надає людині гарантії від довільного втручання влади у права особистості, однакового застосування закону, остаточності, обов'язковості та неухильності виконання судових рішень.

Співвідношення між поставленою метою діяльності державних органів та засобами і способами її досягнення повинно бути пропорційним, а загальний інтерес, яким керується держава не може бути таким, що обмежує свободу окремої особи в державі.

Існує довіра громадянина до надійності свого правового становища в державі. Це передбачає впевненість громадянина в тому, що його правове становище залишатиметься стабільним і в майбутньому не погіршуватиметься.

Суди і судді в державі є незалежними, що має наслідком ефективний захист прав і свобод людини від зловживань з боку законодавчої і виконавчої влади та інших порушень.

Наразі, у зв'язку з розвитком процесів інтеграції України у європейське співтовариство дієвим чинником побудови правової держави стає вплив на українську політичну систему європейських цінностей. Рух України в Європу має супроводжуватися подоланням істотних розбіжностей українських та європейських реалій, ідей, цінностей, механізмів і динаміки розвитку, що потребує не просто спеціальних зусиль держави, а принципово іншої державно-управлінської моделі в якій одне з головних місць має бути відведено верховенству права.

Література:

1. Кант Иммануил. Основы метафизики нравственности (С рецензией на книгу И. Шульца. 1783) / Сочинения в шести томах. – М.: «Мысль», 1965. – Т. 4. Ч. I. – 574 с.
2. Дробязко С.Г., Козлов В.С. Общая теория права: учеб. пособ. / С.Г. Дробязко, В.С. Козлов. – 3-е изд., исправл. и доп. – Минск: Амалфея, 2009. – 484 с.
3. Козюбра М.І. Верховенство права – основоположний принцип правової і політичної систем України / Правова система України: історія, стан та перспективи: у 5 т. – Т. 1: Методологічні та історико-теоретичні проблеми формування і розвитку правової системи України / за заг. ред. М.В. Цвіка, О.В. Петришина. – Х. : Право, 2008. – 728 с.